

Konferencia és kiállítás a szlovák–magyar lakosságcsereéről Nógrád megyében ^[1]

Salgótarján 2007. október 4–5.

Fehér Csaba – a konferencia óta koholt vádakkal leváltott révkomáromi múzeumigazgató – a következő gondolatokkal zárta előadását: „A mi feladatunk, hogy a szlovák–magyar megbékélés és az európai értékek alapján, a történelmi tisztánlátás igényével, az igazságosság és az állampolgári egyenlőség szellemében szólítsuk és szólaltassuk meg a történelmet, mert féligazságok és hazugságok történeti árnyékában nem nőhetnek fel további nemzedékek.”

A Nógrád Megyei Levéltár és az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet két napos nemzetközi tudományos konferenciát rendezett a második világháborút követő, Beneš-dekrétumok alapján elrendelt szlovák–magyar lakosságcsereéről, az ezzel összefüggő eseményekről és a következményekről, a mai napig eleven élő fájdalmakról, egyéni és családi tragédiákról.

Sajnálatos aktualitását adta a konferenciának, hogy a szlovák parlament 2007. szeptember 20-án ismételt megerősítette a Beneš-dekrétumokat, amellyel újra szentesítették a világháborút követően kimondott, a kisebbségi magyar és német etnikumra megfogalmazott kollektív bűnösség elvét.

Nem kis kihívás elé állították tehát a napi politikai események a konferencia előadóit és résztvevőit egyaránt, hogy az érzelmeik felülemelkedve, a múlt sebeit frissen feltérve is kizárólag a tényekre figyelve, objektivitásukat megőrizve tudjanak beszélni a 60 évvel ezelőtti eseményekről.

A rendezvényt megnyitó beszédében **Hrubík Béla**, a CSEMADOK országos elnöke úgy fogalmazott, hogy józannak kell lenni, indulatoktól mentesnek kell maradni, mert „mindig lesznek vonatok, vonatok, és mindig lesznek, akiket bele tudnak tenni.” Ezért nagyon fontos minden olyan rendezvény, mint a mostani tudományos tanácskozás, amely lehetőséget teremt a higgadt párbeszédre az eseményeket kutató történészek, az érintettek vagy csak a téma iránt érdeklők között.

A konferenciát üdvözlő szavakkal nyitotta meg **Becsó Zsolt**, Nógrád Megye Közgyűlésének elnöke is, aki szintén hangsúlyozta annak az együttműködésnek a jelentőségét, amellyel a jelenlévő történészek a tények őszinte feltárására törekuszenek. Külön örömmel jelentett a tanácskozáson megjelent népes hallgatóság, ami abban erősítette meg a résztvevőket, hogy történelmünk olyan fejezete a szlovák–magyar lakosságcsere, amelyről beszélni kell, és amelyről még bőven van mit elmondanunk.

A két nap alatt 17 előadó osztotta meg a témával kapcsolatos kutatási eredményeit és az azokból levonható tanulságokat az érdeklődőkkel. A teljesség igényével, tematikus beosztásban hallgathattuk meg az előadásokat az előzmények és összefüggések feltárásától a személyes sorsokon keresztül a máig élő emlékezet megelevenedéséig.

Nyitó előadásában **Vadkerty Katalin** érsekújvári történész elmondta, máig megválaszolatlan kérdés, hogy mi készítette a magyar delegációt 1946. február 27-én a lakosságcsere-egyezmény aláírására, mivel a nyugati hatalmak nem támogatták a 16 cikkelyből álló szlovák–magyar egyezményt.

A 16 fejezetből álló, 1945. április 5-i **Kassai Kormányprogram** VIII., XI., és XV. fejezete foglalkozik a magyar kérdéssel, amelyekben megosztották a magyar és a német lakosságot az állampolgárságtól (VIII. f.), elkobozták a magyar földbirtokot (XI. f.), és bezárták az összes magyar iskolát (XV. f.). A jogfosztó és a magyar lakosság teljes felszámolását célzó intézkedések között szerepelt a magyar lakosság vagyonának állami felügyelet alá helyezése, a magyar közalkalmazottak elbocsátása, a nyugdíj megvonása, a magyar nyelvű egyházi szertartások betiltása és a magyar papság elűzése. A magyar hallgatókat kizárták az egyetemekről, a magyar kulturális szervezeteket és pártokat feloszlatták - vagyonukat elkobozták. Zárolták a magyar bankbetéteket. Betiltották a magyar nyelvhasználatot a közhivatalokban, egy magyar kártérítés nélkül volt kilakoltatható házából. Tiltották a magyar lap- és könyvkiadást, valamint a rádió birtoklását. Magyar nem lehetett vádló és nem indíthatott polgári pert. Magyar embert bármikor bárhol közmunkára lehetett ítélni.

Az egyezmény értelmében Csehszlovákia megszerezte a magyarországi toborzás irányítási és végrehajtási jogát, valamint tartalmazta a dokumentum a kitelepülő magyarokra vonatkozó kártérítési jogot, amit csak 50 hektárig igényelhettek.

Egy éven keresztül folyt a vita a tulajdon megvédéséről és a megszerzéséről. Ennek „köszönhető”, hogy az első transzport csak 1947. április 11-én indult Léva környékéről.

A további előadások fejtették ki a részletes eseménytörténetet és azok hátterét. Ismertették, hogy valójában hány embert is érintett a kitelepítés, és milyen körülmények között zajlott az egyezmény pontjainak végrehajtása.

Gyakorta felmerülő kérdés, hogy mennyire volt előzménye 1938, vagyis Csehszlovákia „felbontása”, a magyarok „árulása” a világháborút követő csehszlovák kormányzat intézkedéseinek.

A révkomáromi **Simon Attila** történész előadásában három fő pontban foglalta össze a magyar kisebbség 1938-as tevékenységével kapcsolatos vádpontokat. Az egyik a fasiszta vádja, a másik Csehszlovákia szétverésének vádja, és a harmadik a magyarok szlovák telepések ellen elkövetett atrocitásának a vádja volt. Összegzésében kifejtette, hogy az első kettő aligha állhatna meg a helyét. A szlovákiai magyarok között sem a bécsi döntés előtt, sem utána nem volt számottevő befolyása a fasiszta nézeteknek, ahogyan nem volt tudatos szervezkedés a magyarok között a Csehszlovák Köztársaság felbontására és a déli területek elszakítására sem.

A szlovák lakosság ellen elkövetett sérelmek már inkább jogosan róható fel a magyar kormányzatnak, mivel az öntudatos szlovákok elleni intézkedések már kevésbé menthetők. A helyi magyar lakosság magatartásáról azonban elmondható, hogy a „fanatizált lakosság által vezetett barbár támadások” propagandájának valóságtartalmában kevés az igazság. Az impériumváltás zűrzavarát kihasználó lumpen rétegek fosztogató akcióiról van szó inkább, amely a vagyonszerzést tűzte ki céljául, és nem etnikai bosszúállás vezérelte.

Gulyás László szegedi történész a lakosságcsere előzményeit még korábbra, a trianoni békekötésre datálta, amikor olyan csehszlovák–magyar államhatár születik meg, amely magában hordozza a máig elevenen élő konfliktus feszültségét.

Az 1945. július 3-i potsdami konferencián még 400 ezer kitelepítendő magyarról beszéltek a tárgyalások során, míg a megvalósulás a tervekhez képest mérsékeltebb nagyságrendben zajlott - fejtette ki előadásában **Popély Árpád** somorjai történész - vagyis a Felvidék magyarságának 15 százalékát telepítették ki. A magyar és a szlovák adatok között van eltérés, mivel a magyar adatok szerint 87 837, míg a szlovák adatok szerint 89 660 embert érintett a kitelepítés.

A lakosságcsere máig ható etnikai következményeit vázolta fel **Gyurgyik László** pozsonyi szociológus. Adatokkal illusztrálva mutatta be azt a tényt, hogy a magyarság drasztikus felvidéki csökkenése a mai napig tovább gyűrűzik abban a 2001. évi statisztikai kimutatásban, amely szerint a napjainkban vegyes házasságban született gyermekek 80 százaléka választja a szlovák nemzetiséget, míg a magyar szülők gyerekeinél ez csak 6,5 százalékos.

[Képgaléria megtekintése](#) [2]

1946. augusztus 1-jén Pozsonyban nyitották meg a Csehszlovákiából kitelepítendő magyarok érdekvédelmét ellátó *Magyar Áttelepülési Kormánybiztosság Meghatalmazott Hivatalát*. *Fehér Csaba* révkomáromi múzeumigazgató az intézmény vezetésével megbízott *dr. Wagner Ferenc* munkásságát mutatta be. Wagner 1945-től miniszteri tanácsosként a magyar külügyminisztériumban dolgozott. A Megbízotti Hivatal jogvédő tevékenysége a nehéz és ellenséges körülmények ellenére jónéhány esetben sikerrel segített a sérelmeket elszenvedőknek, így Wagner, mint kisgazdapárti politikus, egyre komolyabb összetűzésbe került még a magyarországi kommunista vezetőkkel is. Nem tudott ugyanis azonosulni a szocialista internacionalizmusról hivatkozó, a nemzeti érdeket háttérbe szorító - ha úgy tetszik nem magyar érzelmű - magyarországi kommunista vezetők felfogásával, mely a határon túli magyarság pusztulását eredményezte volna. Az 1948. októberi külügyminisztériumi meghallgatáson már nem jelent meg, családjával együtt nyugat-európán keresztül az Egyesült Államokba emigrált. Fehér Csaba azzal zárta előadásának gondolatait, hogy: „A mi feladatunk, hogy a szlovák-magyar megbékélés és az európai értékek alapján, a történelmi tisztánlátás igényével, az igazságosság és az állampolgári egyenlőség szellemében szólítsuk, és szólaltassuk meg a történelmet, mert féligazságok és hazugságok történelmi árnyékában nem nőhetnek fel további nemzedékek.”

A magyarok érdekében kifejtett jogvédő tevékenységet mutatott be *Kugler József* békéscsabai történész és *Miklós Péter* szegedi történész-múzeológus *Boross Zoltán*, a felvidéki magyar értelmiség jeles képviselőjének személyében, illetve *Mindszenty József* primás alakjában.

A magas színvonalú, tartalmas előadások után a résztvevők az „Othontalan emlékezet” című dokumentumfilmet tekinthették meg, melynek megrázó kockái még nem a feloldás jegyében peretek szemünk előtt.

A *Szakály István* által rendezett filmet, amely a *Csehszlovákiai Demokratikus Népi Szövetség* munkájáról szól, Magyarországon még nem mutatták be.

A dokumentumfilm a II. világháború után a csehszlovákiai magyarság jogfosztottságának idejébe kalauzolt vissza bennünket. A filmben megszólalnak a kor tanúi, akik fiatal magyar értelmiségiként ellenállást szerveztek, köztük *Koller Gyula* pápai prélátus, néhai *Lipcsey Gyula* és *Hajdú László*.

A Népi Szövetség tagjait a magyarországi Mindszenty-per közvetlen folyományaként 1949 tavaszán kezdték el letartóztatni. Összesen 32 fő, köztük 20 katolikus pap és négy református lelkész ellen emeltek vádat, főként a köztársaság érdekeit sértő szervezkedés és idegen hatalmakkal való együttműködés vádjával. 1949. december 30-án tíz főt ítéltek el fegyházbüntetésre. *Arany A. László* mint a mozgalom vezetője nyolc évi, társai egy-két évvel kevesebb fegyházbüntetést kaptak.

A Népi Szövetség az 1945-1948 között Csehszlovákia területén maradt magyar értelmiségi konspiratív csoportosulások között kétségtelenül a legrendszerezesebb és leghatékonyabb tevékenységet kifejtő mozgalomnak számított. A szervezet egész Dél-Szlovákiát behálózó, papokból és diákokból álló hálózata alkalmasnak bizonyult arra, hogy igen rövid idő alatt hiteles információkhoz juttassa a Szövetség vezetőit, akik rövid úton adhattak átfogó képet a szlovákiai magyarok helyzetéről a felélős magyarországi embereknek. A Szövetség memorandumai, illegális sajtója pedig a kisebbségi magyar közösséget sújtó jogfosztó intézkedések idején közvetlenül módot adott az események feldolgozására, külpolitikai programelképzelések megfogalmazására és a kisebbségi közösség belső szolidaritásának ébrentartására.

A konferenciát kiegészítette az a háttérben meghúzódó, de annál inkább önmagáért beszélő *Túrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képleten* című kamara-kiállítás, amelyet a rendezvény ideje alatt tekinthettek meg az érdeklődők. A *Nógrád Megyei Levéltár Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság Balassagyarmati Kirendeltségének* irataiból válogatták ki a levéltár munkatársai azokat a dokumentumokat, amelyek hűen szemléltették a korabeli események irásos emlékeit.

Az első nap programja a tanácskozáson résztvevők fogadásával zárult, amelyen a kulináris élvezetek mellett lehetőség nyílt az álláspontok megvitatására.

Tyekvicska Árpád levéltár-igazgató fogadást megnyitó szavaiban az asztalon lévő borokat az alábbi gondolatokkal ajánlotta a jelenlévők figyelmébe: a tokaji aszú a szlovák és a magyar nép 1000 éves együttélésének szimbóluma, a szendehegyi bor a kitelepítésben sokban érintett település bora, a juh fark pedig kesernyész ízével a kitelepítés keserveire emlékezteti annak fogyasztóját. Mint mondotta, remélhetőleg a *jövőbeni szlovák-magyar tudományos együttműködés* további erősítéséhez járulhatunk hozzá rendezvényünk esti zárásával.

A második napon *Stefan Suta*, a *kassai Társadalomtudományi Intézet* történésze elemezte előadásában a magyar-szlovák lakosságcsere előzményeit és következményeit.

Összegzésében hangsúlyozta, hogy a Csehszlovákia és Magyarország közötti lakosságcsereéről szóló egyezmény alapján magyar nemzetiségű lakosokat nem az önkéntesség elve alapján szállították át - ahogy az Magyarországon a cserére jelentkezett szlovákoknál történt - hanem a csehszlovák hivatalok válogatták ki őket.

A lakosságcsere következménye minden esetben a magyarországi szlovák kisebbség gyengülését eredményezte és jelentős mértékben hozzájárult annak asszimilációjához. Elmondható az is, hogy a csehszlovák képviselőktől azt feltételezték, hogy a csere befejeztével a Magyarországon maradt szlovákok fokozatosan asszimilálódni fognak. Ez a feltételezés beteljesült.

A csehszlovák kormányképviselők azonban azt is feltételezték, hogy hasonló folyamat vár a szlovákiai magyar kisebbségre is. Tehát azok, akiket nem cserélnek ki, fokozatosan asszimilálódhatnak. Ehhez a folyamathoz a szükséges szervezeti feltételeket is kialakították.

Krupa András békéscsabai néprajzkutató, *Tóth István* szegedi történész, *Angyal Béla* gutai történész és *L. Balogh Béni* esztergomi főlevéltáros egyéni sorsokon keresztül mutatta be az áttelepítés kálváriáját, az átélt emberi tragédiákat.

Angyal Béla napjainkig tekintette át a gutai helyzetet, és előadása végén így fogalmazta meg gondolatait: „El kell mondani, hogy az elmúlt ötven-hatvan évben Gútán az ide települt magyarországi szlovákok és a magyar lakosság között a viszony békés volt. A kezdeti feszültségek után rendeződött a kapcsolat a magyarok és a szlovákok között. Ennek egyik oka bizonyára az volt, hogy az összes áttelepült tudott magyarul - némelyikük még jobban is, mint szlovákul. A másik ok a közös földműves sors, a közös munka. A magyarországi szlovákok többsége a gutai lakosokkal szemben igyekezett barátságosan viselkedni és beilleszkedni. A fiatalok számára elfogadottá vált a vegyes házasság. Az elmúlt évtizedekben született generációk, magyarok, szlovákok egyaránt, már nem tartják számon, ki honnan települt ide. Itt születtek, és szülővárosuknak érzik a várost.

A hatvan évvel ezelőtti események megítélésében, vagy a Kolárovo név használatában már nem ilyen jó az összhang. A magyarországi áttelepültek és a szlovák iskolát végzett fiatalok egy része a „*Szlovákiában szlovákul*” elvet hirdetik. Ennek okai elsősorban a hivatalos szlovák történetírásban és az iskolai történelemoktatásban keresendők.”

A történész záró gondolata kifejezi az előadóknak azt az őszinte törekvésüket és hozzáállásukat, amely a konferencia egészét áthatotta: „Ha munkám segít megérteni az akkor történeteket, oldani ezeket a feszültségeket, már nem dolgoztam hiába.”

A konferencia utolsó blokkjában a pozsonyi *Magdaléna Paríková* a délszlovákiai falvak lakosságcserét követő etnokulturális változásait mutatta be.

Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet igazgatóhelyettese, *Tóth Ágnes* az áttelepített szlovákiai magyarokat a kitelepített németek szemével láttatta, *Szarka László* igazgató pedig a kitelepítettek, deportáltak és az otthon maradtak emlékezetében megőrzött jogfosztottság és hontalanság éveiről számolt be. *Szarka László* előadása végén a két napos konferenciának többek között azt a sikerét fogalmazta meg, hogy a résztvevőknek mindvégig sikerült a napi politikát a rendezvény küszöbén kívül hagyni, és a tényeken alapuló, érdemi tanácskozást folytatni.

Az október 4-5-én Salgótarjánban megrendezett sikeres konferenciát egy héttel később Balassagyarmaton követte egy korábban már nagy vihart kavart kiállítás. Elsőként ugyanis az Európai Parlament brüsszeli székházában mutatták be azt a megrendítő angol nyelvű archív dokumentumkiállítást, amely a „*Never Again!*”, vagyis „*Soha többé!*” címet viseli, s amely a felvidéki magyarság 1945 és 1948 közötti kálváriáját, a deportálást és kitelepítést, a hontalanság éveit mutatja be megrázó fotókon, korabeli iratokon keresztül a révkomáromi Fehér Csaba múzeum-igazgatónak köszönhetően.

Ez a gyűjtemény jutott el október 11-én a Palóc Múzeumba is, kiegészülve a Nógrád Megyei Levéltár által rendezett kamara-kiállítással és egy helyi gyűjtő relikviáival. A résztvevők kézbe kapták a kiállítás magyar ismertetőjét is, amelyet *Tyekvicska Árpád*, a Nógrád Megyei Levéltár igazgatója állított össze *Bódi Zsuzsanna* fordításával, *Szedzerjesi Cecília* szöveggondozásával. A prospektus a Nógrád Megyei Levéltár kiadásában jelent meg.

A színültig megtelt nagyteremben - ahol még a túlélők közül is sokan helyet foglaltak - *Kozák Katalin* népdalénekes előadását követően Tyekviczka Árpád, a levéltár igazgatója vette át a szót. Mint mondta, a fájdalmas témára való emlékezés némiképp elégtételt adhat azoknak, akik 1945 és 1948 között alanyai voltak az embert próbáló szenvedéseknek.

Medvác Lajos polgármester a hatvan évvel ezelőtt megeseett sorsfordító napokról szólva leszögezte: a benesi dekrétumok embertelen deportálásai, a magyar nyelvű iskolák bezárása, a magyar nyelvű istentiszteletek megszüntetése, a mintegy 85 000 magyar kitelepítése „a határ menti etnikai arculat megtisztítása céljából” a történelem legigazságtalanabb megegyezései közé tartozott.

A kitelepítettek 160 000 katasztrális hold földet és 15 700 házat hagytak maguk után. Kártalanításuk csak részben valósult meg. Uniós tagállamként elvárjuk, mondta, hogy olyan jogrendben éljünk, amely az ilyen tragédiák megismétlődését megakadályozza. Határon átnyúló együttműködéseink a békés együttélést szolgálják - fejtette ki a városvezető, aki példaként említette meg Balassagyarmat és Szlovákgyarmat augusztusban aláírt együttműködési megállapodását.

Duray Miklós, a Magyar Koalíció Pártjának alelnöke történelmi léptékű eszmevuttatásában arról szólt: az 1940-es évek német- és magyarüldözésének gyökerei a 19. századig nyúlnak vissza.

A cseh értelmiségiek azt hangoztatták: Észak-Magyarországon él a cseh nemzet magyarországi ága. Ezzel a politikai koncepcióval gyökerezett meg a pánszlávizmus gondolata. 1848-1849-ben a Habsburg-birodalom csehországi részében a csehek úgy érezték, Ausztria megmentheti őket a német terjeszkedéstől. 1867-től 1871-ig a csehek a dualista monarchiát trialistává kívánták alakítani, mivel azonban ez nem sikerült, a cseh politikai osztály a monarchia legsebezhetőbb része, a magyarság ellen fordult. 1918-ig a csehek tudatos magyarellenes propagandát folytattak, és e propagandát Szlovákiában sikerült a leginkább elültetni. A szabadkőműves és szovjet titkos-ügynök, *Eduard Benes*, Csehszlovákia elnöke a cseh hatalmi elképzelés részeként az észak-magyarországi szlovákokat is be kívánta kebelezni, így fogalmazódtak meg a mai határvonalak. A trianoni békeszerződés 10 000 négyzetkilométernyi magyar területet csatolt el egymillió magyarral együtt - mondta a politikus, aki az 1944-től kezdődő magyarüldözésekről döbbenetes képet adott. A potsdami konferencia előtt már mintegy 40 000 magyar telepítettek ki, majd a magyarokat és a németeket állampolgárságtól, ötven hektár fölötti földjeiktől, közalkalmazotti és magánalkalmazotti viszonyuktól fosztották meg. Mintegy 45 000 embert vittek kényszermunkára és internálótáborokba náci módszerekkel, majd megkezdődött a lakosságcsere is.

1945-ben bármilyen büntetést, akár gyilkosságot is el lehetett követni a kollektív bűnösnek kikiáltott magyarokkal és németekkel szemben, majd 1946-ban a gyilkosok közkegyelemben részesültek. Duray Miklós meghúzta a szomorú mérleget: 30 000 embert üztek el szülőföldjükről, 40 000 lakost telepítettek a Szudéta vidékre, 90 ezer főt érintett a lakosságcsere, s az elhurcoltak, elmenekültek száma ismeretlen. Össességében 200 ezer felvidéki magyart érintettek a benesi dekrétumok. 400 000 magyar kérte a reszlovakizációt, s ma mintegy félmilliónyi magyar él Szlovákiában.

Karaffa Attila, a révkomáromi Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeum munkatársa a vándorkiállításról szólva hangsúlyozta: közös érdek az emlékezés, hogy a múlt gyalázata soha többé ne ismétlődhessen meg.

A tablókat egy hétig lehetett megtekinteni a Pálóc Múzeumban, ahonnan folytatták vándorútjukat szlovákiai falvakba, hogy minél több fiatallal ismertessék meg az oly sokáig elhallgatott eseményeket, így szolgálta némi elégtételt az áldozatoknak.

Címkék:

[kisebbség](#) ^[3]

[külügyminisztérium](#) ^[4]

[lakosságcsere](#) ^[5]

[békeszerződés](#) ^[6]

Kiadás: 7. évfolyam (2007) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/konferencia_es_kiallitas_a_szlovakmagyar_lakossagcsererol_nograd_megyeben.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/konferencia_es_kiallitas_a_szlovakmagyar_lakossagcsererol_nograd_megyeben.html

[2] https://www.archivnet.hu/././galeria_pop.php%3Fga_id%3D45

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kisebbsseg>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kulugyminiszterium>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lakossagcsere>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bekeszerzodes>